

Çağlarını aşanlar:

DANTE ALIGHIERI

(Floransa 1265-1321 Ravenna)

Halil İbrahim GÖKTÜRK

SANATI FLORANSA'DAN SOR

Bugün de hâlâ İtalya'nın Floransa'sı başka hiçbir kente benzemese. Nedense "Yer ve göğün birlikte, koyun koyuna işlendiği bir kutsal şair" ülkesi gibi. Hani gökyüzünün altı duru, durağan, büyümlü bir san'at atmosferiyle örtülmüşçesine. Kendine özlemle uğrayanları, güzelseverleri sessizce sarıverir. Renkli tarih, boyalı fırça hünerleri süslü mermer heykelleri, esmerleşmiş taş mimari yapıları hâlâ gördüklerine hayran tanıklık ederler. Artık geçmişin gezisi başlar arkada kalmış yıllar, yollarda. Hemen adımbaşı Leonardo da Vinci'ye köşebaşı Rafael'e, ve Süzrubaşı Beatrice'yle Dante'ye rastlar gibi olursunuz. Sanki gerilerden kat kat dalgalanarak gelen eski zaman rüzgarlarıdır. İki yanınızdan renkleri, sesleri ve hayali varlıklarıyla gölgesiz görüntüler akıp geçerler. Şimdi Şair'in içine doğduğu, yani Dante'nin Floransa'sına bir göz gezdirelim: Roma Kilisesinin zorla sahiplendiği Avrupa devletleri üzerindeki siyasal egemenlik çökmeye yüz tutmuş. Kili-seyle taçlılar arasında kıyasıya kavgalar kopmuş. Cübbeyle tahtlar kanlı bıçaklı kapışmışlar. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu Vatikan kulelesine başkaldırmış. Buna karşı İtalyan çizmesindeki küçük krallıklar, siterler örgütlenir. Ama bu parçalanış içinde türlü komünlere, senyörlüklere, devletçiklere ve hatta aile kümelerine dönüşürler. İç kavgalar körüklenerek kan davalarına kadar dayanırlar. Hatta duygulu, tutkun şair Dante bile bir iç savaşa katılır? (1289). Kısaca Ortaçağın Floransa'sı karmaşık, korkulu olduğundan, zengin ve renklidir de. Belki bir serüven yaşamına değer.

KÜLLERİ GERİ VERİLMİYEN OZAN

Dante, sonradan yoksul düşmüş soylu bir aileden gelir. Küçük yaşta anadan öksüz kalır. Avukat babası yeniden evlenir. Ozan'ın yaşam gölgesi, Onüç ve Ondördüncü Yüzyılların son ve ilk yarılanna doğru, bazı sislerle karışık düşer. El-bette "her olayın bir başlangıcı vardır". Ülkenin parçalanması, eyaletlerin de bölünmesine yol açar. Dante'nin kentinde de iki aileden iki siyasal parti oluşur. Birinciyi kilise yandaşları olarak kara cübbeleri yüzünden **Karalar** denir. İkinciye Papa'nın

ruhaniyetini kabul, ama dünyalık işlevini itişlerinden dolayı **Aklar** adını verirler. Şair ikinci partiden genç bir politikacıdır. Üstelik aşık da. Partisinin iktidarında Floransa'dan kaymakamlık (kimine göre yargıç, noter) yaparken yine iç savaş kızışır. (1296) Çekişmeler ardarda dizilirken. Biz Şair'in ünlü aşkının kaynağına bir gözatalım: Dante, Beatrice'yi için karesi dokuz yaşındayken görmüştür. İnci yüzlü sevgiliyi ikinci dokuz yaşında yine görünce o sevginin ateşine kendini büsbütün kapmıştır.

Tadına "tatlı, yeni üslup" dediği, sade dille, coşkun şiirlerini sıralamaya başlar. Ünü yayıldıkça sevgisinin şansı söner. Zümrüt gözlü sevgilisini başkasıyla evlendirirler. Kendisi de öyle. Ama bu doyumlamış sevdanın alevi yanar da yanar.. Hele Beatrice'in genç yaşta ölümü, mistik aşkın ülküleşmesine değin varır (1290).

Akların iktidarı 1300 yılına dek uzanırken, Roma'da Kutsal Yılın Mayıs şenlikleri kutlanmaktadır. Şair de geçici bir görevle Roma'da bulunur. Tam o sırada Papa oyunlarını sürdürerek bir buyruk yayınlar: **Akların** liderleriyle beraber Dante'de tutuklanır. Ve hepsi Ölüm yargısına çarptırılarak, sonsuz sürgüne gönderilirler. Büyük düşünür ve yapayalnız Ozan, tam 20 yıl "öcünden, dehasından ve Tanrı'ından" güç alarak kentten kente avare dolaşır durur. Tâ ki Ravenna gurbetinde kemik külleri saklanıncaya kadar. Ama Floransa sonraları şairin küllerini geri isterse de o hazineyi artık geri vermezler.

İÇ VARLIĞIN DENETLENMESİ

Dante'nin sürgün yaşamı aralıksız 20 yıl sürer. Siyasal görüşlerini billurlaştırıran "Monarşi" o ağır ve sancılı yılların çocuğudur. Latince "Monarşi" de yine Aklar, Karaların savunduğu Papa'nın dünyasal işlevine karşı çıkarlar. Demek ki o tarihte Dante, din ile dünya işlerinin kesinlikle birbirinden ayrılmasını savunmuş. Belki o aradığı adaleti, hayal dünyasıyla gökyüzünde gerçekleştirmeyi dilemiş. Ne var ki özdlediği salt adaleti yeryüzünde bulamamış, görememiştir. ille de ömrünce tadmadığı ölçalma, ceza ve ödüllendirme; ancak lirik şiirlerinde yaşatmak yolu-

nu bulabilmiş. Bütün kurtuluş umutları, VII. Hanri'nin ölümüyle büsbütün suya düşer. Artık Ozan, çaresiz, şaşkın ve yorgundur. İçi, ten kafesine sığmaz. Zaman ve mekânın dışına taşar. Yücelir, kendini tümüyle hayal evrenine fırlatır, atar. "Komedya" adlı ölmüş şahaser böylece boy verir. "İlahî" niteliği çok sonraları hayran okuyucularınca eklenmiştir. "Tanrısal Komedya" Ortaçağ felsefesi ve dünya görüşünün en tipik bir belgesi sayılır. Kendinin adıyla anlaşılmasını tanımlar, Kötülerden, duygusuz siyasetçilerden öcünü alır. Adil savaşçıları över. İnsanlar arasında kuramadığı dirlik ve düzenliği, kafasında düşlediği adaletle sonsuzlaştırır. Karışmış hak ve görevlere karşı, layıklik ilkesini ortaya koyar. Dini devlete, Devleti dine karıştırmayı yasaklar. O'nun adil düzeninde cezalar işlenen günahlara göre verilir. Hem de ilişki ve türleriyle orantılı olarak. Örneğin Cehennem'in en dibinde bulunan üç başlı şeytan, üç ağzıyla, üç ayrı kıyıcıyı (hain) yemektedir. Baştan ikisi, devleti simgeleyen Sezar'ın nankör kötü katilleri Brutus ile Cassius'u kıştır kıştır yokederlerken... Üçüncüsü ise Din temsilcisi Tanrı'nın oğlu İsa'yı eleveren hain Yuda'yı ezmektedir.

Acaba "Tanrısal Komedya"nın bazı sayı simetrikleri ve geniş simgeleme motifleriyle bezenmesi rastgele bir san'at uygulayışı sayılabilir mi? Yoksa şairi besleyen başka bir kaynak var mıydı? Sade dilli şiirsel eser, eşsiz bir ilginçlik akışıyla süzülüp gider.

AYDIN PAPAZLAR CEHENNEMİ DANTE'YLE ANLATIRLAR

Bazı Batı kiliselerinde dinsel cehennem yerine, Dante'nin şiirsel cehennemi anlatılır. Dante'nin evrensel kişiliği anımsatılır. O Cehennem ki tam Kudüs'ün altında bulunur. Tâ oradan dünyanın orta göbeğine yani şeytana değin uzanır. Bu merkezden doğrulan bir çizgi, bizi Araf'a götürür. Araf, cehennem çukurunun tersine, dindik dikilen bir dağdır. Dağın en tepesinde Yeryüzü Cenneti vardır ki onun da tam ortasında İyilik ve Kötülük Ağacı yer alır. Eğer Kudüs'den geçen o çizgiyi göklere doğru uzatırsak, cenneti yine iki eşit bölüme ayırmiş oluruz. Ve en sonunda Tanrı'ya kavuşulur. Demek ki Kudüs, Cehennem, Şeytan, Araf, İyilik ve Kötülük Ağacı aynı yol ve eksen üstündeki aşamaları belirtirler.

"Komedya"da sayıların da dili vardır, anlayana? Sembolik sayılar arasında 3, Teslisi (Üçleme, Tanrı ailesini) tanımlar. Karesi 9 olur. Buna bir eklenirse 10 mükemmel sayısı bulunur. Öteki dünya yine Cehennem Araf ve Cennet olarak 3'e ayrılmıştır. Komedya'nın kendisi de üç bölümden oluşur. Her bölüm 33 parçaya ayrılır. Böylece toplam 99 tutar ki 33'ün 3 katı eder. Buna baştaki girişte eklenirse 10'un karesini verir. Ayrıca uyaklar da üçüncü dizelerle uyuşur.

O kutsal gezisinde Dante'ye çok sevdiği Latin şairi, dindar Vergilius kılavuzluk eder. (M.Ö. 70-19) Üstadın inanç ve güvenciyile korkulu cehennem kapısına gelen şair, kapının üstündeki kara harfli şu yazılarla birden dehşete kapılır: "Ey buradan girenler! Her türlü umudu dışarda bırakınız." Meğer korkulu Tamu'nun girişinde hafif günahkâr ruhlar cezalanırlar. Onlar ki aklın kılavuzluktan yararlanmayanlar, iç güdülerini frenleyemeyenlerdir. Hepsî buraya yığılmışlar. Tümü kabaca 3 ana bölümde toplanırlar:

a- Sağduyu ilkelerini kullanmayanların günahları, ötekilere oranla daha yenilicedir. Bunların içine zevk ve sefa, oburluk, cimrilik ya savurganlık, öfke ve küskünlük gibi başıbozuk içgüdüler girer.

b- Zor ve şiddet kullanarak işlenen günahlar: İnsan kardeşlerine, kendilerine ve Tanrı'ya karşı göz kırpmadan zorla kıyıcılık yapanlar.

c- Hile ve sogukkanlılıkla hıyanet edenler. Bunlar Tanrı hazinesi aklı, kötü yollara saptıran sapkınlardır. Bilinçle, hileyle düşünüp taşınarak soguk kanlılıkla günah işlerler. Yakınlarına, yurtlarına konuklarına ve kendilerine ekmek ve iyilik sağlayanlara hıyanet edenler. Hepsî de şimdi cehennemden soguk buz denizlerinde gömülü, titreşirler.

Dante bu evrensel geziye neden çıkmak ister? Zira karanlık ormandaki İç Benliğini denetledikçe, karşısına üç yabansıl hayvan dikilir: Aslan, sırtlan ve kurt. Bir ademoglu olarak aklın yol göstericiliğinden yoksun kaldıkça, ilkin kof gurur ve kibirin simgesi olan Aslan'a yenilir. İkincisi kalpten gelen duygussal günahlardır ki hilekâr ve bencil Sırtlan'la tanımlanırlar. Sonuncusu başıboz içgüdüleri, kaba tutkuları nitelemektedir. Ve yedikçe doymayan aç bir kurtla örneklenirler. Bu üç yırtıcı hayvan Cennet Yolcusu'nun tirmanmak istediği Kurtuluş Yolunu, gözüdüdüğü eşkiyalar gibi keserler.

Gerçi Şair Aslan ve Sırtlan'la başa çıkabilecek gücü kendinde bulursa da Kurt için iki aydınlık yardımcıya gereklilik duyar: Akli temsil eden şair Vergilius, aşkı doğuran Beatrice... Yani Dante gibi her geçici kul ve göçücü kişi, cennete yani mutluluğa hep ulaşmak diler. Ama bu amaç için salt cehennem ile Araf'dan geçmek zorundadır. Nitekim aşkın ülkesinde tek elinden tutan yine zümrüt gözlüsü olacaktır. Ne belli ki Tanrı'ya ulaşmak için, son dinsel kılavuzlukla San Bernardo görevlendirilir.

CEHENNEM GEZİSİ SÜRERKEN

Dante bazı benzetiş ve yakıştırılardan ya-

zarlanır. Daha sonraları o semboller değişik, zengin yorumlara yol açar. Ola ki bir söylentiye göre, cehennem kapısının bekçisi, üç başlı ve üç ayrı renkli bir canavardır. Zebaninin başları kara, sarı ve kırmızı renge boyanmış. Kara renk cehaleti, sarı hasetle kıskançlığı ve kırmızı şehveti, şiddeti vb. tutkuları göstermektedir. Cennete girmek için öncelikle o ilahi cezaevinden geçmek ön koşuldur. İnsanın önce ruhunu arıtması gerekir, Yani Ademoglu, iç yabancılarla, dış zebanilerden kendini kurtarmadıkça gerçek kurtuluşa ulaşamaz. Başka bir deyimle çilesi çekilmeden mutluluğa kavuşulamaz demektir.

Şimdi Vergilius'un aracılığıyla hepberaber korkaklar koğuşuna girelim. Onlar dünyada ne iyilik, ne de kötülük etmişler. Ne başkaldırmış, ne de bir kimseye bağlanmışlar. Sadece bencil, kör rahatlarını düşünmüşler, o kadar. Üstadı, onlar için Dante'ye şöyle der:

"Dünya onların adlarını çoktan unutmuştur
Merhamet ve adalet onları hep hor görür,
Bırak onları düşülmeyelim, sadece bak, geç"

Şair'e göre onlar amaçsız, davasız, ülküsüz, renksiz kişiler sayılır. Çırlıçıplak bedenleriyle iri sinek ve arılar ortasında ki bir sancagin peşinden koşar dururlar.

DAHA AĞIR CEZALI GÜNAHLARA DOĞRU

Bu girişten sonra Aşeron İrmağının ötesinde 9 bölümlü cehennemin ilk yolculuğu başlar. O dairede İsa'dan önce yaşadıkları yahut başka dine bağlandıkları için vartizsiz iyi ruhlar kalırlar. Sokrat, Eflatun, İbni Sina, İbni Rüşd ile Selaheddini Eyyubi'yi topluca görür. Felsefe ve İlahiyat konuşurlar. Ama Tanrı'nın inayetine hiçbir zaman kavuşamayacakları da söylenir.

Üçüncü Dairesinin kapısında Jüpiter'le Avrupa'nın oğlu sayılan kuyruklu çapkın Minos bulunmaktadır. Çevresinde şehvet tutkusuyula sadakatten ayrılanlar, geçici heveslere yenik düşenlerin iniltileri yükselir. Bedenleri, Minos'un kuyruğuyla sarılarak kasırgalara savrulurlar. Dante, bunların arasından Kleopatra, Güzel Helen ve Semiramis'i açık seçik seçebilmiş.

Meraklı, dehşet ve ürküntü yolculuğu sürdürülür. Oburlar, pisbogaşlar yine üç başlı bir aç köpeğin dişleriyle didiklenirler. Dördüncü Dairede cimrilikle savurganlar yer alır. Göğüsleriyle kocaman kayaları; ters yönlerden birbirlerinin üzerlerine itmeye çabalamaktadırlar. Bir yandan, "Niye atıyorsun?" ötekinden "Niye tutuyorsun?" diye bağışarak kapışır. Ve her iki taraf da aynı noktadan yine aynı işe koyulurlar.

ATEŞTEN YAKICI PIŞMANLIK AZABI

Bu dairenin tam ortasından geçen iki şair,

zifiri, kapkara, cıvık, durgun bir bataklığa varırlar. İçinde yan bellerine kadar pis batağa gömülü günahkar ruhlar yatar. Hepsisi de birbirlerini hayvanca ısırılmaktadırlar. Ki onlar kendilerini birden sık sık öfkeye kapıranlardı. "Güneşin şenlendirdiği tatlı dünya" dan küskün, kötümser ve kızgın öfkeyle konup göçmüşler. Şair, bilici üstadının yanında, türlü günahkar ruhlarla konuşmalarını peşpeşe sürdürür. Ardından Kutsal Yolcular, başka bir sandalla bataklığın ötesine çıkarılırlar. Karşı kıyıda ürküntülü surlara yaklaşınca, kapı koruyucusu şeytanlar, ikisine de geçiş izni vermezler. Bu kez Vergilius'un sözü de geçmez. Ama ansızın göklerden süzülüp gelen yeşil kanatlı bir meleğin azarlamasıyla kapılar açılır. Dante bazen kötülüğün, sağduyuyu yendiyini vurgular. Kötülüğün üstesinden gelmek için "Tanrısal aşkın" yardımı koşması gereğini belirtir. Nitekim bu bölümde dinsizler, ruhun ölmezliğine inmayanlar yatmaktadır. Tıpkı Epikür ve Epiküryenler gibi vur patlasın, çal oynasınlar" benzerleri.

Artık ovayı geride bırakan Şairler, zor ve şiddetle günah işleyenlerin bölümü Yukarı Cehennemin birinci katındadırlar. Aşağıda kıpkızıl bir kan ırmağı akmaktadır. Dünyadaki insan kardeşlerini zorla, ürküterek, yabansıl cinayetlerle öldürenler, ağızlarına dek kana gömülüydüler. Her biri o kan nehrinden çıkmak istedikçe, Santorların (İnsan başlı atlar) oklarıyla vurularak düşerler. Bu azap deryasında yüzenler, yeryüzünün kan dökücülerinden oluşur. Aralarında köca dikkatörlerden Büyük İskender'i, Epir Kralı Pirrus'u ve Atilla'yı belirgin görür. Konunun ilginç uzunluğuna karşın sayfalarının darlığı bizi hemen yazgının sonuna yaklaşıyor. Ama 8. Dairenin 3.ncü hendedinde gömülü bir takım günahkarların açıkta kalan çıplak ayakları alev yalazları içinde yanmaktadır. Bağışmaların gökyüzünü kaplar. Onlar kiliseyi ve kutsal inançları kendi kör nefis çıkarlarına alet etmişler. Ve o yoldan kâr, kazanç sağlamışlar, yahut yobaz softa yalanlarıyla "din adamı" geçinmişler. Dante, burada öteki dinlerdekilerini nasıl unutmuş?..

MUTLU SONLA BİTER OL HİKAYET

Nihayet dinginlik ve huzur adası Araf Dağ'ında üç tip ruha rastlarlar: a- Magrurlar, sırtlarında kayalar, başları eğik dolaşır. b- Kıskaçlar, çuvalar içinde gözleri dikili otururlar. c- Aç alicılar, üç alma tutkusuyula yanan ve başkalarının kötülüğünü isteyen sürekli öfkeliiler. Tümüyüle sonsuz bir duman denizi içinde yüzüp durmaktadırlar. Pişmanlık azabı ateşten üstün gelir.

Kısaca günahlarının, yargılı ceza karşılığını ödeyenler, kir, leke ve paslarından burada anılır. Ve böylece Yeryüzü Cennetine varırlar. "Kurtuluş" un renk ve ışık cenneti, çeşitli gezegenlerden olu-

şur Yine önceki aynı kat sayılarıyla bölünürler.

Dante en sonunda renklerin tekleştiği, bembeyaz kesilmiş bir nur ırmagında Tanrı'yi gördüğünü söyler.

Ne var ki Şair, bu düşsel gezisini ancak söz sanatının dizelerinde şöyle tanımlar:

"Uyurken düş görüp te

Uyandığı zaman en büyük kısmı anımsayan

Ve gerisini unutan kimse nasılsa,

Ben de şimdi öyleyim, bütün gördüklerim

Sanki bitmiştir, sadece hayalimin

Tatlı anısı kalbimde yaşamaktadır."

Bu kez biz de yine başa dönelim. Ve Cehennem'in Kapısı üstündeki yazıtları anımsayalım:

"Beni meydana getiren Tanrısal Kudret

Ve en yüksek akıl ile Hikmet

Ve ilk aşktır."

Yani akıl, kuvvet ve aşk yahut güzellik. İşte

Tanrısal hikmeti bulmayı, kısdan sevgi ırmagıyla İnsan'ı Tanrı'ya veya Tanrı'yı insan'a akıtmayı şöyle sezinler:

"Büyük hayalime daha fazla imkan

verilmedi;

Benim arzum ve üstün irade yerine gelmişti,

Güneşi ve diğer yıldızları harekete

getiren aşk

Eşit ve düzgün hareketlerle bunu böyle istemişti"

Kaynaklar:

X- Dante ve İlahi Komedya'nın

Ezoterik Yorumu: Prof. Sahir Erman: 1977

X- İlahi Komedya: M.E.B - 1963

X- Dante: F. Timur, Varlık: 1954

X- İtalyan Dante Enstitüsü Yayın Notları

Öğrenme sanatının unsurları: İrade, intizam ve zamandır.

Marcel Prevost

Hiçbir zaman çıktığın kapıyı hızla çarpma, geri dönmek isteyebilirsin.

Don Herold

Gülümsemesini bilmeyen insan dükkân açmamalıdır.

Çin Atasözü

Fazla itimat ettiğiniz takdirde, aldatılacağınız muhakkaktır, fakat itimat etmezseniz, hayatınız cehennem azabından farksız olur.

Frank Crane

Buyruğu Altında çalışan kimselerin başarılarından gerçek bir sevinç duymayan insan büyük bir lider olamaz..

W.A. Nance